

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Documente private la Istoria Românilor. Ἑλληνικά κείμενα χρήσιμα τῆς ἱστορίας τῆς Ῥωμανίας συλλεγόμενα καὶ ἐκδιδόμενα μετὰ προλόγου καὶ πίνακος ὀνομαστικῶν ὑπὸ Ἀ. Παπαδοπούλου Κεραμέως. Ἐν Βουκουρεστίῳ. Ἐκ τῶν καταστημάτων Carol Göbl. 1909. Εἰς 4ον σ. με', 619.

Ἡ ἐκδοσις αὕτη ἀποτελεῖ τὸν δέκατον τόμον τῶν Μνημείων τῆς Ἱστορίας τῆς Ῥωμανίας τῶν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Εὐδοξίου Hurmuzaki ἐκδιδομένων μερίμνη τοῦ ἐπὶ τῆς παιδείας καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Ῥωμανικοῦ ὑπουργείου καὶ τῆς Ῥωμανικῆς ἀκαδημίας. Συνέλεξε δ' ἐν τῷ βιβλίῳ ὁ ἀκάματος ἐκδότης πλείστα ἑλληνικά μνημεῖα χρήσιμα εἰς διαφώτισιν τῆς ἱστορίας τῆς Ῥωμανίας ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου μέχρι καὶ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος καὶ ἀποδεικνύοντα ὅποσον δίκαιον εἶχομεν, ὅτ' ἠγράφομεν ἄλλοτε, ὅτι ἡ ἱστορία τῶν δύο ἡγεμονιῶν δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῆ καὶ μελετηθῆ ἄνευ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἑλληνικῆς ἐπιδράσεως καὶ τῆς εἰς τὴν μελέτην συμπεριλήψεως τῶν ἑλληνικῶν πηγῶν (Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. Ε' σ. 356).

Ὅποια δὲ τὰ ἐκδιδόμενα κείμενα ἐχαρρακτήρισεν αὐτὸς ὁ κ. Κεραμεὺς ἐν οἷς λέγει ἀρχόμενος τοῦ προλόγου· «Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ »συνεκεντρώθησαν ὅσα βαθμιαίως εὕρισκον ἑλληνικά κείμενα σχέσιν »ἄμεσον ἢ ἱμμεσον ἔχοντα πρὸς τὰς τύχας τῶν ὑπὸ τοὺς Τούρκους »δουλευόντων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμούνων ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου καὶ »ἑξῆς αἰῶνος, ἐκείνων μὲν οἰκτρῶς, τούτων δὲ ἀνέτως πως διὰ τὴν »αὐτοδιοίκητον ἀλλὰ βαρέως ὑπόφορον αὐτῶν ἡγεμονίαν» καὶ ὡς »ἔχουσι πολλαχῶς ὄντα διδακτικά μένουσιν ὡς μαρτύρια τῆς κοινό- »τητος τῶν συμβαινόντων ἀμφοτέροις τοῖς λαοῖς τούτοις δεινῶν, οὐχ »ἥττον δὲ καὶ τῆς δι' αὐτὰ ταῦτα ἀμοιβαίως ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐνεργουμένης ποικίλης συναντιλήψεως. Τὰ κείμενα ταῦτα διαφωτίζουν »ἱκανῶς καὶ τῆς Τουρκίας αὐτῆς τὴν τότε πολιτικὴν καὶ διοικητικὴν »κατάστασιν, τὴν γενναίαν τῶν ἐν αὐτῇ πατριαρχικῶν δράσιν καὶ

» τὴν πρὸς ταῦτα τῶν Ῥωμούνων εὐλάβειαν συντελοῦσιν ἴτι εἰς γυνώ-
 σιν καὶ ἐκτίμησιν ἐγγυτέραν τῆς μεταξὺ 17^{ου} καὶ 19^{ου} αἰῶνος ἀνα-
 » πτυχθείσης ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, μάλιστα δὲ τῆς ἱστοριογραφίας·
 » ἦν εἰ καὶ εὐρείαν ἀλλ' ἀμελέτητον εἰσέτι, πλουτίζουσιν ἀρκούντως
 » διὰ νέων ὑπομνημάτων καὶ τινῶν πρωτοφανῶν συγγραφέων· ἀξιο-
 » περιεργον δὲ, ὅτι πᾶσα σχεδὸν ἡ τῶν χρόνων ἐκείνων ἑλληνικὴ ἱστο-
 » ριογραφία ἀφηγείται κοινὰς Ἑλλήνων καὶ Ῥωμούνων πράξεις».

Καὶ τὸν μὲν κοινὸν τοῦτον χαρακτῆρα παρουσιάζουσι, καθ' ὃ ὑπο-
 σημειοῦναι ὁ ἐκδότης, αἱ πλείστα τῶν ἱστορικῶν συγγραφῶν αἱ ἀπὸ τοῦ
 Ψευδοδωροθέου μέχρι τοῦ Διονυσίου Φωτεινοῦ συγγραφείσαι ὑπὸ λο-
 γίων Ἑλλήνων ἐν Τουρκίᾳ καὶ Μολδοβλαχίᾳ. Καὶ δὴ ἐκτός τῶν γνω-
 στῶν τοῦ Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, τοῦ Ἀθανασίου Ὑψηλάντου, τοῦ
 Κωνσταντίνου Δαπόντε καὶ ἄλλων ὑπάρχουσι καὶ ἕτεροι ἐτέρων
 συγγραφέων, οἷον τοῦ Ματθαίου Μυρέων, τοῦ Γεωργίου Παλαμῆδη,
 τοῦ Ἀναστασίου Γορδίου, τοῦ Νικολάου Κυπαρισσᾶ, τοῦ Χρυσάνθου
 Ἱεροσολύμων, Θεοδώρου τοῦ διδασκάλου, Ναοῦμ τοῦ πρωτοσυγκέλ-
 λου, τοῦ Πέτρου Δεπάστα, τοῦ Μανωλάκη Περσιάνου, ὧν τὰ κεί-
 μενα εὐρίσκονται ἐν διαφόροις ἐκδόσεσι τοῦ Αἰμίλιου Legrand καὶ
 τοῦ K. Erbiceanu.

Εἰς δὲ τὰς ποικίλας ταύτας ἱστορικὰς συγγραφὰς προστίθενται νῦν
 τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ κ. Κεραμέως αἱ Ἱστορίαι Ἀλεξάνδρου Μαυ-
 ροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων, καταγεγραμμέναι ἐκ σημειωμάτων
 αὐτοῦ ὑπὸ τύπον ἡμερολογίου ὑπὸ τινος τῶν γραμματίων αὐτοῦ ἢ
 συγγενῶν, τοῦ ἐκ Θεραπειῶν Ἀφεντούλη, ὑπηρετήσαντος ὑπὸ τὸν
 ἡγεμόνα Οὐγγροβλαχίας Κωνσταντίνον Βασαράβην Μπραγκοβᾶνον ἢ
 Ἱστορία μερικὴ τῶν συμβάντων τῷ ῥηγὶ Σδέκῳ Καρόλῳ
 μετὰ τὴν ἐν τῷ Προύτῳ ἀποτελείωσιν τῆς ἀγάλης τῶν
 Ὀθωμανῶν μετὰ τῶν Μόσχων, διατρίβοντι ἐν Μπεντερίῳ,
 ὅπου διαμείνων ὁ συγγραφεὺς διηγείται ἐξ αὐτοψίας τὰ συμβάντα· αἱ
 Ἰδιόχειροι ἐφημερίδες τοῦ Κωνσταντίνου Καρατζᾶ (1777-1811),
 ἐκδιδόμεναι ἐκ τριῶν αὐτογράφων αὐτοῦ κωδίκων, ὧν δύο μὲν ἐν Πε-
 τρουπόλει, εἰς δ' ἐν τῷ κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν μετοχίῳ τοῦ
 Παναγίου Τάφου. Ἀξία δὲ λόγου συμβολὴ εἶνε καὶ ἡ ἔστω κατ'
 ἐκλογὴν ἐκδοσις μερῶν τοῦ δωδεκάτου βιβλίου τῶν τοῦ Ἀθανασίου
 Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου ἐκκλησιαστικῶν τε καὶ πολιτικῶν,

ὧν τὰ βιβλία ὕδσον, ἑνατον καὶ δέκατον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν (1453-1789) εἶχον, ὡς γνωστὸν, ἐκδοθῆ τῷ 1870 ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξ ἀνεκδότου κώδικος τῆς μονῆς τοῦ Σινᾶ ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Γερμανοῦ Ἀφθονίδου. Τὰ δὲ νέα ἀποσπάσματα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου καὶ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν, καθ' ὅσον ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς τε τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Ῥωμάνους, ἐξέδωκεν ὁ κ. Κεραμεὺς ἐκ τινος κώδικος τῆς ἐν Χάλκῃ Ἑλληνικῆς ἐμπορικῆς σχολῆς.

Ἄλλὰ πλὴν τῶν ἱστοριογραφικῶν τούτων κειμένων ἢ προκειμένη συλλογὴ περιλαμβάνει καὶ ἄλλο μέγα πλῆθος ἐπιστολῶν, λόγων, ποιημάτων τοῦ Σωφρονίου Λυκούδη, τοῦ Ἱερεμίου Κακαβίλα, Ἰωάννου τοῦ Βυζαντίου, Σεβαστοῦ Κυμινήτου τοῦ Τραπεζουντίου, Ἰωάννου γραμματικοῦ καὶ πριμικηρίου, Ἰωσήφ πρώην Βουλγαρίας, Καισαρίου Δαπόντε, Λάμπρου Φωτιάδου, Μελετίου Πηγᾶ, Γερμανοῦ Νύσσης τοῦ Αἰτωλοῦ, Χρυσάνθου Νοταρᾶ, Ἀββακούμ, Εὐγενίου Γιαννούλη τοῦ Αἰτωλοῦ, Ἀωνύμου μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας, Μακαρίου Πατμίου, Σουμελιτῶν, Καλλιπολιτῶν, Νικολάου Μαρίτζη, Ἰωάννου Κομνηνοῦ τοῦ ἔπειτα Ἱεροθέου Δρύστρας, Ἀθανασίου Πατελλάρου, Γρηγορέσκου Γκίκα, Νικολάου Κριτίου, Γεωργίου Παπαδοπούλου, Ἀνθίμου τοῦ ἐκ Θερμίων. Ὅμοίως ἐκδίδονται διάφορα ἔγγραφα καὶ προστάγματα, πατριαρχικὰ γράμματα διαφόρων πατριαρχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1605-1757) καὶ γράμματα τοῦ Δοσιθέου Ἱεροσολύμων (1677-1704), ἐκδεδωμένα μὲν πρότερον ὑπὸ τοῦ Legrand, ἀλλ' ἐπανεκδιδόμενα ἐνταῦθα ἀκριβέστερον. Τέλος δὲ συμπεριλαμβάνονται ἐν τῷ τόμῳ καὶ αἱ Νουθεσίαι τοῦ βοεβόδα Νικολάου Μαυροκορδάτου πρὸς τὸν υἱὸν Κωνσταντῖνον (1726), ἐπίδοξον διάδοχον τοῦ ἡγεμονικοῦ θρόνου τῆς Βλαχίας, περὶ τοῦ ἀρίστου τρόπου τῆς διοικήσεως τοῦ Ῥωμανικοῦ λαοῦ, δεικνύουσαι τὴν περὶ τῆς χώρας στοργὴν τῶν πολλακίς ἀδικώτατα δυσφημηθέντων Φαναριωτῶν ἡγεμόνων.

Τὴν καὶ καθ' ἑαυτὴν πολύτιμον συλλογὴν τῶν κειμένων τούτων, ἐκδοθέντων ὑπὸ τοῦ κ. Κεραμῆος μετὰ τῆς γνωστῆς αὐτοῦ ἐπιμελείας, καθιστάνουσιν ἔτι πολυτιμοτέραν αἱ ἐν τῷ προλόγῳ πλούσιαι βιογραφικαὶ καὶ γραμματολογικαὶ εἰδήσεις περὶ τῶν συγγραφεῶν ἐκάστων. Ἐξαιρομέν δὲ τούτων τὴν περὶ Σεβαστοῦ Κυμινήτου τοῦ Τρα-

πεζουντίου. Γίνεται δ' ἐν τῷ προλόγῳ μνεία καὶ τῶν κωδίκων, ἐξ ὧν ἐλήφθησαν τὰ ἐκδιδόμενα μνημεία.

Τέλος τὴν μεγάλην χρησιμότητα τοῦ βιβλίου αὐξάνει ὁ ἐν τῷ τέλει αὐτοῦ λεπτομερέστατος Πίναξ κυρίων ὀνομάτων.

Marie Vogel und Victor Gardthausen Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance. XXXIII Beiheft zum Zentralblatt für Bibliothekswesen. Ἐν Λειψίᾳ. 1909. Εἰς 8ον. Σελ. XII, 508.

Τὴν σημασίαν ἣν ἔχουσι τὰ βιβλιογραφικὰ σημειώματα τῶν κωδίκων κατεδείξαμεν ἄλλοτε ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τοῦ Παρνασσοῦ (Ἔτος 5', 1902, σ. 169 κ. ἑ.). Πρώτη δὲ ἀπόπειρα περισυλλογῆς ὀνομάτων βιβλιογράφων ἐκ τῶν διαφόρων κωδίκων ἔγινε τῷ 1844 ὑπὸ τοῦ Vogel ἐν τῷ Serapeum (Τόμ. Ε', 1844, σ. 256 κ. ἑ.). Πολὺ δὲ πληρεστέρα τῆς συλλογῆς ἐκείνης ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Gardthausen ἐν τῇ Griechische Paläographie (Ἐν Λειψίᾳ. 1879 σ. 310 κ. ἑ.). Ἀλλὰ πολὺ ἀφθονώτερον ἔπρεπε καὶ ἡδύνατο ἔκτοτε νὰ συγκομισθῇ ὕλικόν τοῦτο μὲν διότι ἐν τοῖς καταλόγοις ἑλληνικῶν κωδίκων τοῖς δημοσιευθεῖσι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη πολὺ περισσότερον καὶ συστηματικώτερον ἢ ἄλλοτε λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ μνεία τῶν βιβλιογράφων καὶ ἡ ἀναγραφή τῶν βιβλιογραφικῶν σημειώσεων, τοῦτο δὲ καὶ διότι ἤρχισεν ἡ ὑπ' ἑμοῦ ἰδίᾳ κατὰ πατρίδας ἢ κατ' ἄλλας σειρὰς ἀναγραφή βιβλιογράφων (Ἀθηναῖοι βιβλιογράφοι ἐν τῇ Ἐπετηρίδι Παρνασσοῦ Ἔτ. 5', 1902, σ. 159 κ. ἑ. καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχει. — Συμπληρώματα εἰς τοὺς Ἀθηναίους βιβλιογράφους αὐτόθι Ἔτ. Η', 1904, σ. 49 κ. ἑ. Ἑλληνίδες βιβλιογράφοι ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου 1902 - 1903 σ. 229 κ. ἑ. καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχει. Ἴδε συμπληρώματα Ν. Βένι ἐν Ποικίλῳ Ἡμερολογίῳ Κατίνας Ἡλιακοπούλου Τόμ. Α', 1905, σ. 54 κ. ἑ. καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχει. Τόμ. Β', 1906, σ. 250 κ. ἑ. — Λακεδαιμόνιοι βιβλιογράφοι ἐν Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Δ' σ. 150 κ. ἑ., 303 κ. ἑ.). Διὰ ταῦτα λίαν ἐπίκαιρος ὑπῆρξεν ἡ σκίψις τῆς δεσποινίδος Μαρίας Vogel, ἥτις ἀπὸ τοῦ 1900 ἤρξατο συλλέγουσα τὴν ὕλην τῆς προκειμένης συγγραφῆς, πλουτισθεῖσαν καὶ διὰ τῶν σημειωμάτων, ἅτινα εἶχε συλλέξει ὁ κ. Βίκτωρ Gardthausen χάριν τῆς παρασκευαζομένης δευτέρας ἐκδόσεως τῆς Ἑλληνικῆς παλαιολογραφίας.

Τὸν δὲ τρόπον, καθ' ὃν ἡ συντάξασα τὸ βιβλίον κατέστρωσε τὴν ὕλην, ἐκθέτει αὐτὴ ἐν τῷ προλόγῳ διὰ τῶν ἐξῆς· α' Ὡς σκοπὸν προέταξα εἰς ἑμαυτὴν τὸ νὰ καθαρίσω τίς βιβλιογράφος τίνα κώδικα ἔγραψε, καθ' ὅσον τοῦτο καθίσταται δυνατόν διὰ τῆς μέχρι τοῦδε τυπωθείσης ὕλης. Τὰ ὀνόματα τῶν βιβλιογράφων κατετάχθησαν ἀλφαβητικῶς κατὰ τὰ προωνύμια αὐτῶν. Ἐν ἑκάστη δὲ ἀναγραφῇ βιβλιογράφων φερόντων τὸ αὐτὸ προωνύμιον προτάσσονται, πάλιν ἀλφαβητικῶς κατὰ τὸ δυνατόν, οἱ βιβλιογράφοι ἑκεῖνοι οἵτινες διακρίνονται ἐν ταῖς πηγαῖς διὰ τοῦ ἑπωνύμου αὐτῶν, τῆς δηλώσεως τῆς πατρίδος, τῆς σημειώσεως τοῦ τόπου ἐν ᾧ εἰργάσθησαν. Εἰς τούτους δ' ἔπονται βιβλιογράφοι ἄνευ ἰδίων ἑπωνύμων, ἀλλὰ μετὰ ῥητῆς δηλώσεως τῆς τάξεως εἰς ἣν ἀνήκον. Εἶτα δ' ἀκολουθοῦσιν οἱ βιβλιογράφοι ἑκεῖνοι, οἵτινες οὐδαμῶς καθορίζονται δι' ἄλλης τινὸς προσθήκης ἢ διαστελλονται μόνον διὰ τῶν συνήθων μοναχικῶν ἐπιθέτων ἀνάξιος, ἁμαρτωλὸς καὶ ἄλλων ὁμοίων. Προκειμένου δὲ περὶ τῶν δύο τελευταίων κατηγοριῶν ἦτο δυνατόν ἡ εὑρεσις ἀφειρητικῶς πρὸς πιθανὸν ζαῦτισμὸν ἐν τῇ τελείᾳ ὁμοιότητι τοῦ τύπου τῆς ὑπογραφῆς ἢ καὶ μεθ' ἧττονος ἀσφαλείας ἐν τῇ μνείᾳ τοῦ τόπου τῆς γραφῆς τοῦ κώδικος ἢ τοῦ ὀνόματος τοῦ παραγγείλαντος αὐτόν ».

Εἰς ἕκαστον δὲ βιβλιογράφον ἀπεδόθησαν ὑπὸ τῆς συνταξάσης τὴν ἀναγραφὴν ταύτην μόνον ἑκεῖνοι οἱ κώδικες οἵτινες ἠδύναντο νὰ ποδοθῶσιν εἰς αὐτόν μετ' ἀσφαλείας· διὸ παρατηρεῖ εἰς τὸν ἀναγνώστην, ὅτι δύναται μὲν νὰ ἔχη πᾶσαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἤδη γενόμενον ζαῦτισμὸν βιβλιογράφων ὁμωνύμων, ἀλλ' ὅπου ἀναγράφονται χωριστὰ κώδικες γεγραμμένοι ὑπὸ βιβλιογράφων φερόντων τὸ αὐτὸ ὄνομα δὲν ὑποχρεοῦται νὰ ποδεχθῆ, ὅτι οἱ ὁμωνυμοὶ ὑπῆρξαν καὶ διάφοροι.

Μετ' αὐστηρότητος δὲ χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων οἱ καχρονισμένοι κώδικες τῶν ἀχρονίστων, καὶ δι' ἀστερίσκου ἑπομένου εἰς τὸν ἀριθμὸν τὸν δηλοῦντα τὸ ἔτος δεικνύεται, ὅτι τὸ ἐν τῷ βιβλιογραφικῷ σημειώματι δηλούμενον ἔτος καὶ ἡ ἰνδικτιῶν δὲν συμφωνοῦσιν. Οἱ δὲ ἀχρόνιστοι κώδικες εἶνε ἀναγεγραμμένοι ἀλφαβητικῶς κατὰ βιβλιοθήκας.

Περιλαμβάνει δ' ἡ ἀναγραφὴ τοὺς μέχρι τοῦ 1600 βιβλιογράφους πλὴν ἐνίων, οἵτινες ἀνήκουσι μὲν εἰς τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα, ἀλλ' ἐξακολουθοῦσι γράφοντες καὶ μέχρι τοῦ δεκάτου ἰσθμοῦ. Ἀλλὰ τὸ

παράδειγμα τοιαύτης περιστάσεως, ὅπερ ἀναφέρει ἐν τῷ προλόγῳ ἡ δεσποινὶς Vogel, τὸ τοῦ Ἰωάννου Μυρομαχίτη, δὲν ἐξελέχθη ἀκριβῶς, ἐπειδὴ οὔτε τις τῶν χειρονημένων κωδίκων τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένων καὶ ἐν τῷ βιβλίῳ ἀναγραφομένων ἐξικνεῖται πέραν τοῦ 1565, οὔτε ἦτο τοῦτο δυνατόν, ἀφ' οὗ ὁ πρῶτος γνωστός αὐτοῦ κώδιξ εἶνε γεγραμμένος τῷ 1541. Καὶ ἔχομεν μὲν παραδείγματα μακροχρονίων βιβλιογράφων, ὧν ἐπὶ μακρότατον ἐξηκολούθει γράφων μεμαρτυρημένων κώδικας ἐπὶ ὄλα τεσσαράκοντα καὶ ἑπτὰ ἔτη ὁ οἰκονόμος Πωγωνιανῆς Γγίνος (Σπυρ. Π. Λάμπρου Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων Τόμ. Β' σ. VII)· ἀλλ' ἐντελῶς ἀπίθανον θὰ ἦτο νὰ παρεκτείνωμεν τὸν βίον τοῦ Μαυρομαχίτη καὶ πέραν τοῦ 1600, διότι, καὶ ἂν μόνον εἰκοσιπενταετὴ ἀποδειχθῶμεν αὐτὸν τῷ 1541, θὰ ἐξηκολούθει γράφων προβιδηκότι γήρατι ὀγδοήκοντα πέντε καὶ πλέον ἔτων.

Τοιαῦται αἱ ἀρχαί, ἐφ' ὧν ἱστηρίχθη τὸ βιβλίον τῆς δεσποινίδος Vogel. Ἡ δὲ συνεργασία τοῦ κ. Gardthausen περιωρίσθη μόνον εἰς τὸ νὰ δώσῃ, εἰς αὐτὴν προθύμως τὸ ἤδη ὑπ' αὐτοῦ συνειλεγμένον ὕλικόν. Ἄλλ' ἀναγκαῖον νὰ προσθέσωμεν ἐνταῦθα καὶ ὅσα ἐπιφέρει περὶ τοῦ τρόπου τῆς συνεργασίας ὁ κ. Gardthausen ἐν ἰδίῳ προλόγῳ· «Παρεχώρησα εἰς τὴν συγγραφήν ὅλον τὸ ὑπ' ἐμοῦ συνειλεγμένον ὕλικόν, καὶ ἀπεφασίσασαμεν νὰ ἐκδώσωμεν ὁμοῦ τὸ βιβλίον τόδε.

«Μόνον εἰς ἐν σημεῖον ἦτο δυσπεπίτευκτος ἡ συμφωνία. Ἄν τὸ βιβλίον τόδε ἤθελον γράψῃ μόνος, ἤθελον ἀκολουθήσει τὴν αὐτὴν διατάξιν ἦν καὶ ἐν τῇ ἐμῇ Ἑλληνικῇ παλαιογραφίᾳ, πιθανῶς δὲ ἤθελον τότε καὶ σταματήσει εἰς τὸ ἔτος 1500.

«Ἡ ἐμὴ ἀρχὴ ἦτο νὰ συμπτύξω ἅπαντα κατὰ τὸ δυνατόν· ἀλλ' ἐνταῦθα ἐτηρήθη ἀπ' ἐναντίας ἡ ἀρχὴ τῆς ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατόν ἀναπτύξεως τῆς ὕλης.

«Ἐνεκα δὲ τῆς διαφορῆς ταύτης ἀντιλήψεως ἐτίθειτο ἐπὶ τινα χρόνον ἐν ἀμφιβόλῳ τὸ δυνατόν κοινῆς συμπράξεως. Ἄν δ' ἤθελον ἀποχωρήσει, θὰ ἤθελον γράψῃ πιθανῶς μακρὰν βιβλιοκρισίαν περὶ τῆς συγγραφῆς ταύτης ἐκ δύο, ἰσως καὶ τριῶν τυπογραφικῶν φύλλων, μετὰ προσθηκῶν καὶ διορθώσεων. Ἄλλὰ τοιαῦται βιβλιοκρισίαι συνήθως λησμονοῦνται ἢ τοῦλάχιστον ἀργότερον γίνεται μικρὰ αὐτῶν χρήσις. Οὗτος δ' εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν παρήτησα τὴν ἀντίρρησίν μου.

«Οἱ ἀναγνώσται τοῦ βιβλίου δύνανται λοιπὸν νὰ κρίνωσιν ὅποτέρᾳ τῶν διατάξεων εἶνε ἀξία προτιμήσεως.

«Εἰς διάφορα ζητήματα λεπτομερειῶν, συνδεδεμένα πρὸς τοῦτο τὸ βιβλίον, ἐλπίζω, ὅτι θὰ ἐπανέλθω καὶ πάλιν βραδύτερον· τὸν δ' ἐμὸν κατάλογον κεχροτισμένων ἑλληνικῶν κωδίκων σκέπτομαι νὰ ἐκδώσω χωριστά».

Πρῶτον λοιπὸν ζήτημα γεννώμενον ἐν τῇ ἐπικρίσει τοῦ προκειμένου βιβλίου εἶνε ἡ διάλυσις τῆς διαφορᾶς τῆς δηλουμένης ἐν τῷ ἀντιρρητικῷ προλόγῳ αὐτοῦ τοῦ συνεργάτου τῆς δεσποινίδος Vogel.

Ἡ διάταξις τοῦ κ. Gardthausen ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Παλαιογραφίᾳ ἐγκρατεῖ εἰς τὴν μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ βιβλιογράφου ἐν συντομίᾳ μνησίαν πρῶτον μὲν τοῦ συγγραφέως ὃν ἀντέγραψεν, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε, εἴτα δὲ τῶν ἐτῶν καθ' ἃ ἐγραψεν ἢ ἀπλῶς τοῦ αἰῶνος καὶ τέλος τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένων κωδίκων, δι' ἀπλῆς σημειώσεως τῆς βιβλιοθήκης ἐν ἣ ἀπόκεινται καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ κώδικος, ἐνίοτε δὲ καὶ τῆς πηγῆς, ὅθεν προέρχεται ἡ γνῶσις τῶν κωδίκων. Ἴδου δύο παραδείγματα·

Andreas Lutzos: Macarius. a. 1576. Bodl. Miscell 82.

Nicolaus Blastus: Demosthenes a. 1484. Par. 2939.

Παρὰ δὲ τῇ δεσποινίδι Vogel περὶ τῶν αὐτῶν βιβλιογράφων ἔχομεν τὴν ἑξῆς ἀναγραφὴν

Ἄνδρέας ἱερεὺς ὁ καλούμενος Λούτζος.

1578, 1075 *Bodl. Miscell. 82 (Theologisch - asketische Schriften).*

Νικόλαος ὁ Βλαστός⁴.

1484, 13/8: z. T. *Par. 2939 [Reg. 2771] (Scholien zu den Reden des Demosthenes)*⁵.

1485, 25/11 z. T. *Mutin. 115 ff. 83-185*⁶. (*Botanischer Index - Auszug aus Galen*). Vgl. Γεώργιος Βάλλας.

Αἱ δὲ ὑποσημειώσεις ἔχουσιν ὡδε·

4) *Von Geburt ein Kreter, gründete er mit Zacharias Kalliergis (s. S. 125) eine Buchdruckerei in Florenz und liess auf eigene Kosten das Etymologicum Magnum und den Kommentar des Simplikios zu den Kategorien des Aristoteles herausgeben. Vgl. Legrand a. a. O. S. CXXV.*

5) *Die Suscriptio bei Montfaucon Pal. Gr. S. 84 und Omont, Rev. des Bibl. 2 (1892) 25.*

Καί ἐκ μόνης ταύτης τῆς ἀντιπαράβολῆς γίνεται δῆλον, ὅτι ἐν τῇ διαφορᾷ γνωμῶν μεταξὺ τοῦ κ. Gardthausen καὶ τῆς δεσποινίδος Vogel εἰμῆθα διατεθειμένοι νὰ προκρίνωμεν τὸ παρὰ τῇ δεσποινίδι σύστημα τῆς ἀναπτύξεως μᾶλλον τοῦ συνεπτυγμένου συστήματος τοῦ συναδέλφου καθηγητοῦ τῆς Λειψίας. Ἄλλ' ὁμολογοῦμεν, ὅτι δὲν ἐγκρίνομεν τὴν παρ' ἀμφοτέροις ἀναγραφὴν τῶν οἰκογενειακῶν ἐπωνύμων ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ μετὰ τὰ προωνύμια. Οὕτω θὰ προστιμῶμεν νὰ εὐρώμεν τὸν Βλαστὸν καὶ τὸν Λουτζον εἰς τὴν οἰκίαν θέσιν τῶν γραμμάτων Β καὶ Λ, γινομένης ἐν ταῖς λέξεσιν Ἀνδρίας καὶ Νικόλαος παραπομπῆς εἰς τὰ ἐπώνυμα Λουτζος καὶ Βλαστός, ἐν ᾧ τῶρα συμβαίνει τὸ ἐναντίον, εὐρίσκομεν δῆλα δὴ ἐν τῇ οἰκίᾳ θέσει τῶν ἐπωνύμων Λουτζος καὶ Βλαστός ἀπλῆν παραπομπὴν εἰς τὰ προωνύμια Ἀνδρίας καὶ Νικόλαος. Ἀλλὰ τὰ μὲν αὐτὰ προωνύμια φέρουσι πολλοί, τὰ δ' ἐπώνυμα εἰς μόνον ἢ πάνυ ὀλίγοι, ὡστ' εὐκολωτέρα καὶ κανονικωτέρα θὰ ἦτο ἢ ἀπ' εὐθείας εὑρεσις τῶν ἐπωνύμων. Οὕτω δὲ ὑφ' ἕκαστον προωνύμιον θὰ ἔμενον μόνον οἱ διάφοροι βιβλιογράφοι ὧν εἶνε ἄγνωστα τὰ οἰκογενειακὰ ἐπώνυμα. Καὶ ἄλλο τι δὲ θὰ διηκούλυε τὴν χρῆσιν τοῦ βιβλίου, ἢ διὰ παχίων γραμμάτων τύψεις τῶν προωνυμίων καὶ τῶν ἐπωνύμων, (Ἀνδρίας θύτης ἀντὶ τοῦ Ἀνδρέας θύτης). Εὐκταία δὲ θὰ ἦτο καὶ ἡ κατ' αὐστηρὰν ἀλφαθητικὴν τάξιν ἀναγραφὴ τῶν ιδιοτήτων ὑπὸ ἕν καὶ τὸ αὐτὸ προωνύμιον κατὰ τὰ ὑπεσχημένα ἐν τῷ* προλόγῳ, ἅτινα δὲν ἐτηρήθησαν ἀκριβῶς.

Ἄλλως δ' ὀρθῶς ποιούσα ἡ δεσποινὶς Vogel ἀνέγραψεν ἑλληνιστὶ τὰ ὀνόματα τῶν βιβλιογράφων καὶ οὐχὶ διὰ λατινικῶν γραμμάτων, ὡς ὁ κ. Gardthausen, καὶ ἐπλούτισε τὸ βιβλίον τοῦτο μὲν δι' ἀποσπασμάτων ἐξ αὐτῶν τῶν βιβλιογραφικῶν σημειωμάτων, τοῦτο δὲ δι' ἀξιολόγων πολλάκις εἰδήσεων περὶ τῶν κωδικῶν τῶν ὑπ' αὐτῶν γεγραμμένων. Σύγχυσις δ' ὁμως ἐπιφέρει ἢ μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν βιβλιογράφων ἐν τῇ αὐτῇ ἀλφαθητικῇ ἀναγραφῇ παρεμβολὴ τῶν ὀνομάτων μονῶν ὧν μοναχοὶ ἦσαν οἱ βιβλιογράφοι, οἷον Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, μοναχοῦ σ. Ἰωάννης, ἢ ἄλλων κυρίων ὀνομάτων συναναγραφομένων ἐν τοῖς βιβλιογραφικοῖς σημειώμασιν

οἶον Ἄλσος, οἰκῶν ἐν πόλει, s. Παῦλος. — Ἑλλήνων, ἐκ τῶν. s. Νικόλαος. — Ἐνετοῦ, πρωτονοτάριος, s. Ἐρμούλαος.

Εἶνε δὲ τὸ ὑλικὸν τὸ παρεχόμενον ὑπὸ τῆς συγγραφείως κάμπολου, εἰ καὶ οὔτε αὐτὴ ἀξιοί, οὔτε ἡμεῖς δυνάμεθα νάποδεχθῶμεν, ὅτι εἶνε πλήρες· ἀπ' ἐναντίας ἐπιδέχεται πλείστας ὅσας προσθήκας οὐ μόνον κωδικῶν γεγραμμένων ὑπὸ βιβλιογράφων ἤδη ἀναγεγραμμένων ἐν τῷ βιβλίῳ, ἀλλὰ καὶ βιβλιογράφων ὧν παρελείφθησαν τὰ ὀνόματα.

Ἄλλα πῶς ἔπρεπε νά γείνη ἡ συλλογὴ τῆς ὕλης, ὅπως τὸ βιβλίον καταρτισθῆ ὡς τελειότατον καὶ πῶς ἴγινεν; Ἡ ἐργασία θὰ ἦτο τελεία, ἂν ἐξηκριβούτο δι' αὐτοψίας ἢ ἐκ φωτογραφιῶν ἕκαστον βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα χωριστὰ χάριν ἀσφαλοῦς βεβαιώσεως τῶν ὀνομάτων αὐτῶν τῶν βιβλιογράφων καὶ τῶν ἀνδρῶν τῶν δαπανησάντων χάριν γραφῆς τῶν κωδικῶν, τῶν τοπωνυμιῶν, τῶν χρονολογιῶν καὶ ἄλλων εἰδήσεων ὅσαι ἐκάστοτε προστίθενται εἰς τὰ σημεῖωματα τῶν βιβλιογράφων. Ἄλλα τὸ τοιοῦτον δὲν εἶνε βεβαίως εὐκόλον, εἶνε δὲ καὶ λίαν δαπανηρὸν, ἀφ' οὗ μάλιστα τὰ μὲν ἐν καταλόγοις ἀντιγεγραμμένα σημεῖωματα δὲν εἶνε πάντοτε ἀσφαλῆ, προσεργασίαι δὲ εἰδικῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγωγῆς τῶν βιβλιογραφικῶν σημειωμάτων κατὰ βιβλιοθηκῆς σχεδὸν δὲν ὑπάρχουσιν, ἂν ἐξαιρίσωμεν τὴν εἰς τοὺς κειρονομημένους κώδικας τῶν ἐν Γαλλίᾳ βιβλιοθηκῶν κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον καὶ δέκατον ἕκτον αἰῶνα ἀναφερομένην μονογραφίαν τοῦ κ. *Omont* (*Les manuscrits datés des XV et XVI siècles de la Bibliothèque Nationale et des autres bibliothèques de France* ἐν τῇ *Revue des Bibliothèques* Τόμ. Β', 1892. Πρὸς. *Mss. grecs datés récemment acquis par la Bibliothèque Nationale* αὐτόθι Τόμ. Η', 1898, σ. 353 κ. ἰ.). Διὸ ἡ συγγραφεὺς περιωρίσθη εἰς τὴν ἐξ αὐτοψίας γνῶσιν μόνον τῶν κωδικῶν τοῦ Βατικανοῦ καὶ ὀλίγων ἄλλων ἐκ τῶν μικροτέρων βιβλιοθηκῶν τῆς Ῥώμης, τῆς τοῦ Μονάχου, ἐνὸς τῆς Κοπενάγης καὶ ἐνὸς Βερολινείου, τὸ δὲ πλείστον τῆς ὕλης συνέλεξεν ἐκ τῶν ἐντύπων, πολλάκις ἐπισφαλῶν, πηγῶν. Ἄλλ' οὗτ' αὐτὴ ἀνέγνω πάντοτε ὀρθῶς τὰ ὑπ' αὐτῆς ἀναγνωσθέντα, οὔτε περαιτέρας ἐπιστάσεως ἤξιωσε τὰ παρ' ἄλλων ληφθέντα.

Ἐν δὲ τῶν κυρίων πταισμάτων τῆς συγγραφῆς εἶνε ὁ οὐκ ὀρθὸς σχηματισμὸς τῆς ὀνομαστικῆς πολλῶν ὀνομάτων βιβλιογράφων ἐκ τῆς κατὰ γενικὴν συνήθως ἐν τοῖς κώδιξι ἐκφορᾶς αὐτῶν. Προέρχονται

δὲ τὰ τοιαῦτα σφάλματα ἐν μέρει ἐκ τῆς ἀγνοίας τῆς νέας ἑλληνικῆς, ἢς τὸν τύπον φέρουσι τινὰ τῶν ὀνομάτων. Φέρομεν δὲ τινὰ παραδείγματα τοιούτων σφαλμάτων. Ἐν σ. 7 σημ. 4 καὶ σ. 102 καὶ σ. 142 Καθασίλα καὶ σ. 223 (τρὶς) Καθάσιλα ἀντὶ Καθάσιλας. — σ. 9 Ἀθανάσιος... Ἐξεδάκτυλον] ἀντὶ Ἐξεδάκτυλος. Οὕτω δὲ πράγματι καλεῖται οὗτος, καθ' ἃ γινώσκω καὶ ἐξ αὐτοψίας, ἐν τῷ Ἀμβροσιακῷ κώδικι H 104 sup' ἄλλ' ἔπρεπε νὰ προστεθῇ, ὅτι οὗτος ἐν τῷ κώδικι τοῦ Βρετανικοῦ μουσείου Additional 21259 ὀνομάζεται Ἐξεδάκτυλος. Πρβλ. σ. 119. — σ. 24 καὶ 37 Ἀντώνιος Καλοσυνᾶ ἀντὶ Καλοσυνᾶς. — σ. 140 Θεόδωρος... συγκεῆλλης ἀντὶ σύγκελλος. — σ. 41 Ἀργυροδόνα ἀντὶ Ἀργυροδόνης. — Αὐτόθι Ἀργυρωνήτης ἀνύπαρκτον κύριον ὄνομα πλασθὲν ἀπὸ τῆς γενικῆς τοῦ ἐπιθέτου ἀργυρωνήτου. — σ. 48 καὶ 70 Βαιόφορος ἀντὶ Βαιόφορος. — σ. 49, 219 καὶ 345 Βαρδανός ἀντὶ Βαρδάνης — σ. 55 Βασίλειος Σαράντας ἀντὶ Σαράντης. — Αὐτόθι Βασίλειος ὁ Σκάλιδος ἀντὶ Σκαλίδης. — σ. 58 Βευβαινῆς ἀντὶ Βευβαίνης. — σ. 61 καὶ σ. 220 Θυήπολος ἀνύπαρκτον ὄνομα ἀντὶ τοῦ ἐπιθέτου θυηπόλος. Ἐτι δ' ἀπεισιότερον τὸ ἐν σ. 494 θυήπωλος [*Tierolo* ?]. — σ. 74 Γεώργιος Δραζινός ἀντὶ Δραζίνος. — σ. 77 καὶ σ. 172 Καλοειδᾶς πιθανῶς ἀντὶ τοῦ Καλοειδῆς (;). — Αὐτόθι σ. 77 Γεώργιος Καρύκας ἀντὶ τοῦ Καρύκης (;). — σ. 128 Ἠλίαδος ἀντὶ Ἠλιάδης. — σ. 100 Δαυὶδ ὁ Μεγγλοδοίτος (-μοίτης [?]) νοτάριος ἀντὶ Μεγγλαδίτης. — σ. 105 Δημήτριος Στραδόποδος ἀντὶ Στραβοπόδης. — σ. 109 καὶ 152 Διασσωρινός ἀντὶ Διασσωρίνος. — σ. 143 Θεολογιτῆς ἀντὶ Θεολογίτης. — σ. 155 Καλομάλης ἀντὶ Καλομαλᾶς. — σ. 162 καὶ 276 Ἰκανάτης ἀντὶ Ἰκανάτος. — σ. 173 καὶ 178 Κάτελος ἀντὶ Κατέλος. — σ. 181 Ἰωάννης Νικολαΐδου ἀντὶ Νικολαΐδης, ὅστις ἄλλως, ἀχρόνιστος ὢν, εἶνε πιθανώτατα μεταγενέστερος τοῦ 1600. — σ. 200 Συμεωνάκη ἀντὶ Συμεωνάκης. — σ. 287 Μαρία Βασιλίση ἀντὶ Βασιλίση. — σ. 337 Ῥαγκούση ἀντὶ Ῥαγκούσης — σ. 304 Μιχαὴλ Αἰχμαλώτης ἀντὶ Αἰχμαλώτος, (πρβλ. σ. 338 πρωτοαιχμαλώτης ἀντὶ πρωτοαιχμάλωτος), ἔνθα παρατηρητέον, ὅτι οὗτος εἶνε μᾶλλον συγγραφεὺς ἢ βιβλιογράφος. — σ. 354 Παρασκευᾶς ἀντὶ Παρασκευᾶ. — σ. 355 Νικό-

λαος Ἀμπελοκλάδ[ος] ἀντί Ἀμπελοκλάδης καί πλείστα ἄλλα, σ. 389 καί 390 Πολύχρων ἀντί Πολυχρόνης. Ἄξιον δὲ ἰδίου λόγου εἶνε τὸ ἐν σ. 138 σημ. 8 Θεόδωρος Κύζικος ἀντί Θεόδωρος Κυζίκου.

Ἀνύπαρκτα δ' ὀνόματα ἐγεννήθησαν ἐκ παραναγνώσεως ὀνομάτων ἢ παρανοήσεως ἐπιθέτων ἢ λέξεων δηλωτικῶν ἀρχῶν πλὴν τινῶν ἤδη ἀνωτέρω καταλεχθέντων πολλά, ὧν σημειοῦμεν τὸ ἐν σ. 2 καί 346 Ἀγαλλῶνης ἀντί Ἀγάλλων, σ. 392 Ῥάκο ὁ Θύτης ἀντί Ῥακενδύτης, σ. 46 Ἀσυκρίτης ἀντί Ἀσικρηῆτις, σ. 130 ἐν Ἀτταλείᾳ τῇ μητροπόλει Ἀμβλυωπῶν ἀντί ἀμβλυωπῶν, καθ' ἃ ἐσημείωσε περὶ ἑαυτοῦ ὁ βιβλιογράφος, σ. 133 Θεόδοτος ἀντί Θεῶν ἐν τῷ κώδικι 255 τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὁρει μονῆς Διονυσίου, οὗ ἡ γενικὴ ἐν τῷ ἐμφ. Καταλόγῳ Τόμ. Α' σ. 384 ἐγράφη ἐκ τυπογραφικοῦ παραρράματος Θεῶτος καὶ οὐχὶ Θεώτος, ὡς παρασημιόνοι ἢ συγγραφίαι, σ. 391 Πέργιος ἀντί Σέργιος, σ. 162, Ἴζοθέος ἀντί Ἱερόθεος ἐν τῷ παραναγνωσθέντι ὑπ' αὐτῆς τῆς συγγραφείας Barber. III 69, σ. 163 Ἰσάχιος πιθανῶς ἀντί Ἰσαάκιος, σ. 329 Πιναρᾶς ἀντί πιναρός.

Μίγας δ' εἶνε καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν κακῶς τετονισμένων λέξεων, ὧν φέρομεν ἐνταῦθα ὀλίγα μόνον παραδείγματα, οἷον σ. 8 τέχνων, σ. 9 ἄχρειος, σ. 12 Ἀκεψιμάς καὶ ἀναχωρηῆτις, σ. 13 Βουλλώτης, Σολυμάς καὶ Ἄρνης ἀντί Ἀρνής ἐκ τοῦ παρὰ τῷ *Montfaucon* (*Palaeographia graeca* σ. 94) λατινιστὶ γεγραμμένου *Arnes*, σ. 24 Ἀντώνιος, σ. 48 Βαλσάμων, σ. 62 ἄλιτρος, σ. 98 Ῥαίθου, σ. 220 Αἰνοῦ ἀντί Αἴνου, σ. 231 Κάσια, σ. 274 καί 374 Μαμούκας ἀντί Μάμουκας, σ. 283 Στροφαδῶν ἀντί Στροφάδων, σ. 289 Καλόγέρας καὶ σ. 475 Καλόγερας ἀντί Καλογεράς, σ. 312 Θερμὸς ἀντί Θέρμος καὶ Βυζαντιναί, σ. 315 κυρίον ἀντί κύριον, σ. 317 Μαλεᾶς ἀντί Μαλέας, σ. 337 κραταίων, σ. 385 Μπουᾶς ἀντί Μπούας, σ. 413 σημ. 4 Χριστὸς ἀντί Χρῆστος, σ. 339 Μαλακῆς ἀντί Μαλάκης, σ. 350 σημ. 6 Κατράμη ἀντί Κατραμη.

Καὶ ἄλλοίων δὲ παροραμάτων βρῖθαι τὸ βιβλίον, οἷον Πολυδεύκου ἀντί Πολυδεύκου σ. 26 σημ., Τοπολιάνης ἀντί Τοπολιανῆς σ. 29, Νομοκόπουλος ἀντί Νομικόπουλος σ. 31, Χρυ-

σοβιωτίσσης ἀντί Χοζοβιωτίσσης σ. 38, Ἀπολλόνων σ. 41, Ἀρχιδῶν ἀντί Ἀχρίδων ἢ Ἰσως Ἀχρίδων σ. 47, Ἀχρίδας ἀντί Ἀχρίδος σ. 105, Φιλάρετου Βαρείδου ἀντί Βαφείδου σ. 109 σημ. καί ἐτι χείρον Φιλάρετης Βαρείδος ἀντί Φιλάρετος Βαφείδης σ. 352, Πρεούπαν ἀντί Πρέσπαν σ. 180, Εὐφήμεος ἀντί Εὐφήμεος σ. 214, ἐξενήγκε ἀντί ἐξήνεγκε σ. 275, Βογατζίδης ἀντί Βογιατζίδης σ. 281 σημ. 7, Μαμούκας ἀντί Μάμουκας σ. 289, Μαμούνας ἀντί Μαμουναῖν σ. 289 σημ. 6, Ὀνέσιμος ἀντί Ὀνήσιμος σ. 368. Ἐν δὲ σ. 181 ὁ *Erbiceanu* ἰγράφη *Erbitseanos*, νομισθεὶς Ἰσως Ἕλληνας, ἐπειδὴ ἑλληνιστὶ ἰδημοσιεύθη ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ ἐν περιλήψει ἐΚατάλογος τῶν χειρογράφων τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ῥωμουναίας εὐρισκομένων ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1888.

Τέλος δ' ὡς παραδείγματα ἄλλων παρατηρήσεων ἀναγράφομεν ἐνταῦθα σποράδην ὀλίγα τὰ ἐξῆς.

Ἐν σ. 10, 94, 272, 291, 300, 378 γράφεται πρωτομόναχος ἀντί τοῦ ἀμόναχος, δι' οὗ ἐκ ταπεινώσεως ἐπονομάζουσιν ἑαυτοὺς μοναχοὶ βιβλιογράφοι, εἰ καὶ ῥητῶς ἐνίοτε σημειοῦται, ὅτι τὸ ὀρθὸν ἀμόναχος ἔχουσιν οἱ κώδικες.

Ἐν σ. 13 καὶ σ. 432 ἐμφανίζεται βιβλιογράφος Ἀλέξανδρος Χώματος *Cretensis episcopus*. Ἀλλὰ τὸ ἐπώνυμον Χώματος ἐπλάσθη ἐκ παραναγνώσεως τοῦ ἐν τῷ Μυτιναίῳ κώδικι 112 ἑλληνικοῦ σημειώματος. Παρενόησε δὲ αὐτὸ πρῶτος ὁ *Allen* (*Notes on greek manuscripts in Italian libraries*. Ἐν Λονδίνῳ. 1890 σ. 13), γράψας *Alexandri chomatae* (?) *cretensis episcopi*. . . . Ὁ δὲ *Puntoni* ἐν *Studi italiani di filologia classica* Τόμ. Δ' (1896) σ. 445 οὐδ' ἀνέγραψε κἀν τὸ σημείωμα.

Ἐν σ. 88 καὶ 475 γίνεται παραπομπὴ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας Ἀθηνῶν ἀντί τῆς τῆς Χριστιανικῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας.

Ἐν σ. 66 ὁ Γεράσιμος ἱερομόναχος ὁ Μουσοῦρ... συμπληρωτίος ἀνευδοιάστως Μουσοῦρος.

Τὰ ἐν σ. 92 ἀναγραφόμενα ὡς σημειούμενα ἐν τῷ κώδικι Λαύρας τοῦ Ἀγίου ὄρους 1282 Μελετίῳ τῷ ἀπὸ τὴν Κρεασίαν εἶνε λίαν ὑποκτα.

Ὁ ἐν σ. 97 Γυράδος δὲν ἔπρεπε νὰ καταλεχθῆ εἰς τοὺς βιβλιογράφους, διότι ἔγραψεν ἀπλῶς ἐπιστολὴν σωζομένην ἐν πρωτοτύπῳ ἐκ τῷ Παρισιακῷ κώδικι 2644.

Ἐν σ. 115 ἀνευ ἀποχρῶντος λόγου ἡ Εἰρήνη Θεοδώρου καλλιγράφου θυγάτηρ, ἥτις ἄλλως προσθετὰ εἰς τὰς ἐμὰς Ἑλληνίδας βιβλιογράφους καὶ κυρίας κωδίκων (ἐν Ἐπετηρίδι τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου 1903 καὶ ἐν χωριστῷ τεύχει) θεωρεῖται θυγάτηρ τοῦ Θεοδώρου Ἀγιοπετρίτου.

Ὁ ἐν σ. 104 Δημήτριος Λυκανδύλης πρέπει νὰ διαγραφῆ, ἐπανορθούμενος εἰς Τζυκανδύλην. Ἴδε Νίου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. Δ' σ. 175.

Ἐν σ. 139 ἀντὶ Χαντακῆ γραπτίον Χάνδακι ἢ Χάντακι.

Τὰ ἐν σ. 201 ἐν τῷ Ἀρτακίῳ κακῶς ὑποτίθενται ὅτι κρύπτουσι τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας ἐν Κρήτῃ πόλεως Ἀρτακίνα (γρ. Ἀρτάκηνα), ἥς μνημονεῖσι ὁ Πτολεμαῖος III, 17, 1). Πρόκειται περὶ τῆς παρὰ τὴν Κύζικον Ἀρτάκης.

Τὰ ἐν σ. 201 ἰω μοναχὸς ἀμόναχος δε τοῦ σφοδρόν οὕτως ἀναγνωσθέντα ὑπ' αὐτῆς τῆς δεσποινίδος Vogel ἐν τῷ Βατικανικῷ 429, μεταγραφέντα δὲ ὑπ' αὐτῆς Ἰωάννης πρωτομόναχος ὁ τοῦ Σφοδρόν εἶνε ἀδύνατον νὰ ἔχωσιν ὀρθῶς.

Ὁ ἐν σ. 168 Ἰωάννης Ἀσάνης ὁ δυσύπατος ἔγραψεν μὲν οὕτω κακῶς, ὡς καὶ ἐν τῷ ἐμῷ Καταλόγῳ τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων Τόμ. Β' σ. 26, ἀντὶ Δυσύπατος, ἀλλὰ, καθ' ἃ παρατήρησα αὐτόθι, εἶνε ἀμφίβολον ἂν εἶνε ὁ βιβλιογράφος ἢ μᾶλλον ὁ κτήτωρ τοῦ κώδικος.

Ἐν σ. 208 σημ. 4 σημειοῦται *vgl. Sp. Lambros* Νέα Πανδώρα 1861. Ἀλλὰ πρόκειται περὶ πραγματείας τοῦ ἐμοῦ πατρὸς Παύλου Λάμπρου.

Ἐν σ. 282 Μανουῆλ ὁ Φραλιτικός (?). Ἄν κρίνωμεν ἐκ τῆς παρὰ τῷ *Spiro* (Pausanias. Ἐν Λειψίᾳ 1903 σ. IX) ἀναγνώσεως Φραλίτης γραπτίον Φιαλίτης.

Ἐν σ. 308 σημ. 3 σημειοῦται *Bischof von Osimo (Spanien)*. Ἀλλὰ τὸ Ὅσιμον κεῖται ἐν Ἰταλίᾳ παρὰ τὸν Ἀγκῶνα καὶ οὐχὶ ἐν Ἰσπανίᾳ.

Ἐν σ. 310 Μιχαὴλ ἱερεὺς ὁ Βέβλεθος. Διόρθου Βέβλεθας. Ἴδε **Σπυρ. II. Λάμπρου** Ἀθηναῖοι βιβλιογράφοι ἐν Ἐπιτηρίδι Παρνασσοῦ Ἔτ. 5' (1902) σ. 190. Χωριστοῦ τεύχους σ. 34. Ὅπως δ' ἀδικοιολόγητος καὶ ἀτοπωτάτη εἶνε ἢ ἐν σημ. 6 εἰκασία τῆς συγγραφίως *Man könnte aber auch eine Verschreibung für βέβηλος = profanus annehmen.*

Τὰ ἐν σ. 336 ^χ ψρ μινδρίνος ἐν τῷ Βατικανικῷ 1782 ἀναγνωσθέντα ὑπ' αὐτῆς τῆς συγγραφίως φαίνονται ἡμῖν πάντως παρανεγνωσμένα ἀντὶ τοῦ ὀνόματος τῆς μονῆς Ψυχρινῶν μανδρῶν.

Ἐν σ. 346 ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Kitchin ἐν τῷ κώδικι 25 τοῦ κολλεγίου Christ Church τοῦ Ὁξωνίου ἀναγνωσθεῖσιν ὁ δούλος τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου ἡμῶν ἀνθυπάτου καὶ βασιλέως Μανουὴλ Παλατολόγου ἢ λέξις ἀνθυπάτου παρανεγνώσθη ἀντὶ τοῦ αὐθέντου.

Ἐν σ. 352 ἱγράφη Νικόλαος βεστιαρίτης. . . . ὁ ποτὲ Μωραῖος. Ἀλλὰ ταῦτα παρελήφθησαν ἐκ τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. Δ' σ. 308, ὅπου τὸ σημειῶμα . . . Νικολάου βεστιαρίτου καὶ γραμματικοῦ ποτὲ Μοραίου, κακῶς δ' ἢ τοπικῆ γενικῆ μεταγράφῃ εἰς ἀνύπαρχτον ἐπώνυμον βιβλιογράφου κατ' ὀνομαστικὴν.

Ἐν σ. 355 Νικόλαος ἱερεὺς ὁ Γερμανοῦ Πατινιώτη. Γραπτίον ὁ Γερμανὸς Πατινιότης, ὅπερ σημαίνει τὸν Πάτριον.

Ἐν σ. 367 ἐν λ. Ξένος τὸ Ῥωμανήτης κακῶς ἐρμηνεύεται ἐν ὑποσημειώσει διὰ τῶν λέξεων *für* Ῥωμανήσιος = *Römer*. Ῥωμανήτης σημαίνει τὸν μοναχὸν μονῆς τοῦ Ἀγίου Ῥωμανοῦ.

Ἐν σ. 377 ἡ συγγραφεὺς μεταγράφει ὡδε τὰ ὑπ' αὐτῆς ἀναγνωσθέντα ἐν τῷ Βατικανικῷ 1877. Παῦλος ὁ Κορίνθιος οὐ πατρίς πέφυκεν πόλις Τραῖνα ὅς ἦν ἐκ μονῆς Ἀγροῦ τῶν Ἀποστόλων κάτοικος δ' αὐθις Θεοτόκου τοῦ Μῆλι. Ἀλλὰ ταῦτα ἔπρεπε νὰ διαιρηθῶσιν εἰς στίχους ὡς ἑξῆς:

οὐ πατρίς [μὲν] πέφυκεν πόλις Τραῖνα (;)
ὅς ἦν ἐκ μονῆς Ἀγροῦ τῶν Ἀποστόλων
κάτοικος δ' αὐθις Θεοτόκου τοῦ Μῆλι (;).

Καὶ ἀλλαχοῦ δ' οὐ σπανίως παρεφθάρησαν ἢ διέλαθον ἑμμέτρα σημειώματα βιβλιογράφων, καὶ δὴ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ λογίῳ (πολλο)

τῷ προτασσομένῳ τοῦ Προλόγου ἐν σ. III, ὅπου τὰ καταλογάδην γεγραμμένα πρέπει νὰ χωρισθῶσιν εἰς στίχους ἵνα ἰχωρίσασιν αὐτὰ ἐνταῦθα διὰ γραμμῆς καθέτου· πρὸς τέρψιν καὶ πρὸς χαρμονὴν (τῆς) ψυχῆς τε καὶ καρδίας | παραμυθίας ἕνεκεν καὶ κουφισμοῦ τῶν πόνων | καὶ συμφυρῶν παντοδαπῶν τοῦ πολυστόνου βίου.

Ἡ ἱκανῶς ἤδη ἐκταθεῖσα βιβλιοκρισία αὕτη ἤθελεν ἀποθῆ παρὰ πολὺ μακροτέρα, ἂν ἤθελομεν νάναγράψωμεν πάνθ' ὅσα ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν περὶ τοῦ βιβλίου, ἀλλὰ περιωρίσθημεν εἰς σημείωσιν μόνον ὀλίγων δειγμάτων τῶν ἐσφαλμένων.

Παρὰ πάντα ταῦτα ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν εἰλικρινῶς, ὅτι ἡ συγγραφή αὕτη, καίπερ πλείστα ὅσα ἔχουσα τὰ δεόμενα ἐπανορθώσεως, εἶνε ἔργον πόνου μακροῦ. Ἀξία δ' ἐπαίνου εἶνε ἡ ἐπιμέλεια, μεθ' ἧς ἡ συγγραφεὺς συνήγαγε τὸ ὕλικόν ἐξ ἀπείρων κωδίκων καὶ πλήθους καταλόγων καὶ μονογραφιδῶν, ὧν τρανὸν δαίγμα παρέχουσιν αἱ ὑποσελίδιοι σημειώσεις, δεικνύουσαι ἐπιμονὴν, ὑπομονὴν καὶ ζῆλον περισσόν. Ἔνεκα δὲ τούτων πάντων τὸ βιβλίον δύναται νάποθῆ χρησιμώτατον, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀπαραίτητον εἰς τοὺς ἐρευνητὰς, ἀρκεῖ νὰ γίνηται χρῆσις αὐτοῦ προσεκτικὴ καὶ περισκευμένη. Δίκαιον δὲ ἄλλως εἶνε νὰ θεωρήσωμεν καὶ ἡμεῖς αὐτὸ ὡς προεργασίαν μελλούσης βελτίονος συγγραφῆς, ὅλον ἰχαρακτάρισεν ἐν τῷ προλόγῳ αὕτη ἡ γράψασα ἐν οἷς λέγει *So ist die vorliegende Arbeit in jeder Hinsicht eine Vorarbeit.*